

Борис БОБРИНСЬКИЙ

ЛЮБОВ ДО ВОРОГІВ У ЄВАНГЕЛІЯХ

Нелегко говорити про любов до ворогів. Для цього треба мати досвід її переживання, а хто з нас може сказати, що він здійснює в житті цю заповідь Господню: “Любіть ворогів своїх..., творіть добро тим, хто ненавидить вас, і моліться за тих, хто вас переслідує” (Мт. 5:44).

Вихід за межі Мойсеєвого закону

Уся Проповідь на горі у п'ятому й наступних розділах Євангелії від Матвія протиставляє заповідь Мойсеєвого закону та заповідь нову Ісуса, “нового Мойсея”. Перш ніж говорити про євангельську проповідь, мені хотілось би викликати в пам'яті образ оцих “двох Мойсеїв”. У Євангеліях і Новому Завіті міститься протиставлення стародавнього та нового законів – не конфлікт між ними, а вихід другого за межі першого. Мойсей схиляється перед Господом на Таворі, поступаючись Йому місцем. Як Йоану Хрестителеві, Мойсею слід применшуватися, щоб Ісус міг зростати. Євангеліст Йоан нагадує: “Закон бо через Мойсея був даний, а благодать та правда з'явилися через Ісуса Христа” (Йо. 1:17).

Заповідь увіходить у справу спасіння, яка в цілому є тривалим і болючим вихованням. У Проповіді на горі Ісус неодноразово повторює: “Ви чули, що було стародавнім наказане..., а Я вам кажу...” Мойсея не названо у цьому розділі. Повторюється лишень: “Ви чули, що було... наказане...” Безособовий зворот охоплює одразу і П'ятикнижжя, і Тору, й усний закон, що був чинним у євреїв аж до Христової доби. Фактично, слів, про які говорить Господь: “Ви чули, що сказано: “Люби свого ближнього і ненавидь свого ворога”, – П'ятикнижжя буквально не містить. У жодному тексті немає достеменно такої фрази: “Ненавидь ворога твого”. Це не означає, що питання про зненависть не виникає то тут, то там у книгах Старого Завіту. Так, Псалмоспівець вигукує: “Отож, ненавиджу Твоїх ненависників, Господи, і Твоїх заколотників бриджусь: повною ненавистю я ненавиджу їх, – вони стали мені

ворогами!” (Пс. 139:21 – 22). Чи останній вірш псалма 137: “Блажен, хто ухопить та порозбиває об скелю і твої немовлята...”

Заповідь “нового Мойсея” про любов до ворогів невідокремлювана від євангельського вчення в цілому. Кількома віршами вище Господь говорить: “Тому, коли принесеш ти до жертівника свого дара, та тут ізгадаєш, що брат твій щось має на тебе, – залиши отут дара свого перед жертівником, і піди, примирись перше з братом своїм, – і тоді повертайся і принось свого дара. Зо своїм супротивником швидко мирися...” (Мт. 5:23 – 25). Текст пропонує два різні слова на позначення однієї особи: “брат” і “супротивник”. Вельми показова відсутність, насправді, межі між братерством і ворожнечею. Як оком змигнути, можна перейти від одного до іншого й навпаки. Це вихід за межі закону помсти, “око за око, і зуб за зуб”. Не називаючи тут Мойсея, Ісус назве його далі, зокрема в розділі дев’ятнадцятому від Матвія, говорячи про нерозривність шлюбу: “То за ваше жорстокосердя дозволив Мойсей відпускати дружин ваших, спочатку ж так не було” (Мт. 19:8). При цьому: “Ви чули, що сказано... А Я вам кажу...” – можна, виявляється, зберегти обличчя та вчення Мойсеєвого закону. Бог, через жорстокосердість людську, так би мовити, змушений, виховуючи людину, давати їй жорсткіші правила й законодавство. Вони, однак, набагато випереджають звичай сусідніх народів. Згадаймо про той же закон відплати, про людські жертвопринесення.

Отецьке прощення

Інший основний пункт знаходимо в молитві Господній: “І прости нам борги наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим”. Саме звертаючись до Отця, ми можемо віднайти прощення – і навчитися вибачати. Саме на хресті Ісус прохає Отця простити катам. Не сам Він прощає, а Отець. Як говорить Євангеліє від Матвія: “Отож, будьте досконалі, як досконалий Отець ваш небесний!” (Мт. 5:48), а Євангеліє від Луки: “Будьте ж милосердні, як і Отець ваш милосердний” (Лк. 6:36). Можна сказати, що найвище джерело прощення – це Отець, бо ми всі Його діти. Усі ми покликані стати Його дітьми, а це братерство може ствердитися лише через прощення.

Зародок зла у серцях

У світлі нового закону мають бути переглянуті звичайні поняття “брат” і “ближній”, “супротивник” і “ворог”. Між ними немає межі,

одне переходить в інше. Закон гріха розповсюджується по всій землі, наче гангрена. Споковівку він проникає в самісіньку середину серця людського, розбиваючи його цілісність, внутрішню єдність. Людина розлучена, роз'єднана із самою собою, з Богом, із братами. Вона стає ворогом собі самій, Богові, братам. Історії Каїна й Авеля, Йосипа та його братів оприявнюють сутність усіх наших братерських, природних взаємин. Іше до того як Каїн убив Авеля, прабатьків гріх укорінив у людських стосунках неприязність – зародок загальної ворожнечі. Природні дружба й любов, батьківські, братні, подружні почуття приховують часом під машкарою привітності вперту зненависть і заздрість. Згадайте слова Господні про “гроби побілені, які гарними зверху здаються” (Мт. 23:27). Ці слова стосуються не самих лише тодішніх фарисеїв.

Битва з ворогом

За таїною зла і зненависті проглядає тінь Супостата, Сатани, – що єврейською й означає “супостат, супротивник”. Саме він і уособлює зненависть, він ворог за визначенням, ворог людям і Богові. Він вливає зло у серця. “Прийшов ворог..., і куколю між пшеницю насіяв” (Мт. 13:25). Ісус протистоїть його могутності та б'ється з ним упродовж усього Свого земного шляху – від Віфлеєма й спокус у пустелі до Голгофи. Він карає цю могутність на смерть через Свою хресну смерть: “Я бачив того сатану, що з неба спадав, немов блискавка” (Лк. 10:18); “Тепер суд цьому світові. Князь світу цього буде вигнаний звідси тепер” (Йо. 12:31). Апостол Павло, підходячи вже до богословських роздумів, каже: “Він бо наш мир, що вчинив із двох одне й зруйнував серединну перегороду, ворожнечу, Своїм тілом, – Він Своєю наукою знищив Закона заповідей, щоб з обох збудувати Собою одного нового чоловіка, мир чинивши, і хрестом примирити із Богом обох в однім тілі, ворожнечу на ньому забивши” (Еф. 2:14–16). “Христос умер за нас, коли ми були ще грішниками” (Рим. 5:8). Це докорінний переворот у взаєминах. Ісус не чекає, аби ми прийшли до нього. Оскільки ми ще грішники, “під гнівом Божим”, вороги Богові, що знемагаємо під тягарем, Ісус приходить до нас. Його посилає Отець. “Так бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого” (Йо. 3:16).

Це уособлення зла та зненависті в сатані та ангелах його дозволяє нам зрозуміти та наблизити до себе й деякі, здавалось би, безжально жорстокі тексти Старого Завіту, прочитуючи їх духовно. Маю на увазі, зокрема, вже цитований останній вірш псалма “На ріках Вавилонських” (Пс. 137:9). Ці слова бентежать нас. І виникає бажання

прибрати їх із недільних читань перед Великим постом. Отці вчать нас читати їх духовно, вбачаючи у вавилонських немовлятах символ гріха, ненависті, сатани. Це ті зародки зла та гріха, які хочуть прижитися в нас, а ми розбиваємо їх об камінь. І цей камінь – Христос. Таким чином, прочитане духовно, слово це усвідомлюється у світлі справи Христової.

Дар Святого Духа

Євангельське вчення Ісуса про прощення образ і любов до ворогів отримує доконечне й повне підтвердження в молитві Розіп'ятого за Його катів: “Отче, відпусти їм, – бо не знають, що чинять вони!” (Лк. 23:34). Єдине тільки прощення образ розриває пекельне кільце зненависті й помсти. Закон відплати скасовано. Але для світу новий закон залишається “глупою”, оскільки говорить мовою Христа (1Кор. 1:18). Христос – наш мир, Він той самий “миротворець” із Заповідей Блаженства, тому що Він один насправді мирний. Саме в Нього, в Його світ маємо ми увійти. Тоді ми зробимося дітьми Божими й успадкуємо землю. “Він є мир наш”, “Він убив ворожнечу”, “Мир мій даю вам”. Не можна не ототожнити цих дарів, що їх дав нам Ісус, перш ніж іти на Страсті, з обітницею про Духа Святого: “Утішитель же, Дух Святий, що Його Отець пошле в Ім'я Моє, Той навчить вас усього, і пригадає вам усе, що Я вам говорив” (Йо. 14:26). “Прийміть Духа Святого” (Йо. 20:22). Останнє Ісус промовляє вже по воскресінні. Він дає нам Свій світ – Він дає нам Святого Духа. Силою Святого Духа Він перебуває в нас: “І живу вже не я, а Христос проживає в мені” (Гал. 2:20); “Хто вірує в Мене, той учинить діла, які чиню Я, і ще більші від них він учинить” (Йо. 14:12).

Мірою того, як ми входимо в таїну Христа, що вмер за нас, коли ми ще були грішниками й перебували під гнівом Божим, серце наше перетворюється. У самій своїй глибині серце, яке було пристановищем духів п'їтми та зненависті, стає обителлю Духа Святого. Живу вже не я, не це ненависне “я”, а живе у мені Христос. Це він живе, любить, вибачає. Це він молиться й надає заступництво. Христове клопотання з хреста – поєднане з небесним клопотанням Того, Кого і Послання до євреїв, і все православне Передання називає Первосвященником. Христос на небесах за те й молиться, щоб ми могли увійти в Його молитву, щоб ми спромоглися прощати. Це Він вливає в наші серця зітхання Духа, дар мовлення, анти-Вавилон.

Згідно з апостолом Павлом, “любов Божа вилілася в наші серця Святим Духом, даним нам” (Рим. 5:5). Дух учить нас усьому, а

особливо – молитися за ворогів. Дух молиться у наших серцях, і треба напружити внутрішній слух, аби відчути Його подих, дати Йому охопити себе і створити за образом Розіп'ятого. Отже, ми можемо повторити слова св. Старця Силюяна – слова, що природно випливають з Євангелії та всього Нового Завіту: “Дух Святий вчить любити ворогів так, що буде жаліти їх душа, мов рідних дітей. Хто не любить ворогів, у тому немає благодаті Божої”.

Переклав із французької Дмитро КАРАТЄЄВ